

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

29-ste JAARGANG, NUMMER 3, MAART 1993

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDRAGEN

Redactie en administratie:

Schouw 48-11

8232 BD Lelystad

Postgiro 30 76 95

DENKT HET KRONSTADT VAN NU NOG AAN HET KRONSTADT VAN TOEN?

Deze maand is het 72 jaar geleden dat de matrozen van de maritieme eilandvesting Kronstadt in opstand kwamen tegen de bolsjewistische machthebbers. Van hen die zich toen verzetten omdat zij géén partijdiktatuur wilden maar werkelijke arbeidersmacht, zal vrijwel niemand meer in leven zijn. Maar hoe staat het met de herinnering? Op het Ankerplein in het centrum van de garnizoensplaats staat een monument. Maar dat verwijst naar de rol die de matrozen van de Baltische oorlogsvloot gespeeld hebben in 1905 en 1917 toen zij — naar het woord van Trotzky — „de trots en de glorie van de revolutie” waren. Niets herinnert aan het revolutionaire drama van 1921 toen dezelfde Trozki op deze matrozen zijn elitetroepen afstuurde en hen — wederom volgens zijn eigen woorden — „als fazanten liet neerschieten”. Die van Kronstadt werden als „kontra-revolutionairen” gedoodverfd en daar het om de kontra-revolutie zou gaan diende hun opstand bloedig te worden neergeslagen. In de ruim zeventig sindsdien verstreken jaren zijn over de opstand van Kronstadt door de bolsjewiki alleen maar leugens verteld, Zó ijverig en grondig is de historische werkelijkheid verdoezeld en zó vaak zijn de leugens herhaald dat deze tenslotte ook in de hoofden van de Kronstadters zijn gaan spoken; en dat vooral natuurlijk in de hoofden van hen die de opstand niet zelf hebben meegemaakt.

In de hoofden van allen? Dat valt te betwijfelen. Wij kennen een inwoner van de stad die tot voor kort nog Leningrad heette. Deze heeft ons ooit verteld dat de leugens die hij op school over Kronstadt hoorde hem, anders dan bedoeld, juist de overtuiging schonken, dat de matrozen daar eerder revolutionair dan kontra-revolutionair waren. In Kronstadt zelf zullen sommigen wel eendere konklusies trekken. Niet echter Alec Avjewev, de man die zo lang het plaatselijk partijkomitee nog funktioneerde, belast was met agitatie en propaganda. Tot op de huidige dag blijft hij hardnekkig vasthouden aan de officiële en niet-officiële bolsjewistische lezing. Twee Nederlandse journalisten, Laura Starink en Rudi Boon, hebben het ervaren.

Op vrijdag 5 februari j.l. zond radio 1 een kort programma uit dat beidens tijdens een bezoek aan Kronstadt maakten. De genoemde Alec Avjewev was hun gids. Telkens en telkens weer brachten de twee bezoekers het gesprek op de gebeurtenissen van maart 1921. Avjewev toonde zich weinig bereid om daar uitvoerig op in te gaan. Voor hem was

de opstand in Kronstadt in het geheel geen belangrijke episode uit de Russische geschiedenis. Hij verklaarde er „absoluut zeker” van te zijn, dat het om een „kontra-revolutionaire beweging” ging. „Wacht maar”, zei hij, „tot de archieven open gaan. Dan zal het wel blijken.”

De twee journalisten zouden hadden kunnen antwoorden, dat daarop niet gewacht behoeft te worden. De officiële dokumenten — dat wil zeggen alle exemplaren van het door het „revolutionair kommittee van Kronstadt” uitgegeven bulletin, of althans fotokopieën daarvan — bevinden zich reeds lang in het Westen ¹⁾. Uit die dokumenten blijkt onomstotelijk dat de opstand van Kronstadt een *r e v o l u t i o n a i r* karakter had. Maar al gaven de bezoekers een dergelijk antwoord niet, ze moeten met deze dokumenten wel bekend zijn geweest, want in de radio-uitzendingen citeerden ze tot tweemaal toe enkele uitspraken van *Petrisjenko*, die in maart 1921 voorzitter van het revolutionair kommittee was. Gewapend met hun kennis bestookten ze hun gids herhaaldelijk. Die gaf er blijk van een ietwat genuanceerde opvatting te huldigen, maar hij bleef niettemin de grote leugen verkondigen.

„Als de matrozen van Kronstadt niet naar geweld hadden gegrepen zou de partij niet met geweld op de opstand hebben geantwoord” meende Avjewev. Een zienswijze waarvan de dokumenten niets heel laten. Zij tonen ondubbelzinnig het volstrekt vreedzame streven van de matrozen aan. Zij waren bijvoorbeeld bereid met de bolsjewiki te onderhandelen, iets wat de machthebbers afwezen. De waarheid is, dat deze machthebbers zich destijds niet door geweld bedreigd voelden, maar door de wezenlijk revolutionaire betekenis van het gebeuren, dat niet op zichzelf stond.

Al in februari '21 kwam het in Rusland tot stakingen in Petrograd, Moskou en andere steden en tot grote onrust op het platteland. Er circuleerden vlugschriften waarin behalve persvrijheid en ontbinding van de Tsjeka (de geheime politie) ook vrije verkiezingen voor de sovjets werden geëist. Weldra maakte de wijd en zijd verbreide ontevredenheid zich ook van Kronstadt meester. Naast vrije verkiezingen voor de sovjets (inplaats van hun benoeming door de partij) verlangden de Kronstadters vrijheid voor de anarchisten en voor partijen als de sociaal revolutionairen. Op 2 maart 1921 begon hun eigenlijke, tegen de diktatuur van de bolsjewistische partij gerichte, opstand die — naar *Petrisjenko* nadrukkelijk verklaarde — een spontane massabeweging was, waartoe niet door wat voor politieke organisatie ook werd opgeroepen en waarop geen enkele partij invloed uitoefende.

In een van de publikaties van het Voorlopige Revolutionaire Kommittee van Kronstadt heette het:

„Door middel van een sluwe propaganda werden de zonen van het werkende volk in de rijen van de partij gelokt en daar geketend met een strenge discipline. Toen de kommunisten (bedoeld zijn de bolsjewiki — D&G) zich sterk genoeg voelden schakelden zij stuk voor stuk de socialisten van een andere richting uit en tenslotte beroofden ze de arbeiders en boeren van iedere invloed op de gang van zaken, maar bleven ze volhouden dat ze het land in hun naam bestuurden . . .”

Zoals gezegd, de „opstand” van Kronstadt had een volstrekt vreedzaam karakter. Het revolutionaire kommittee wenste geen bloed te vergieten. Maar het wenste ook in in te

1) In Duitse vertaling zijn de hier genoemde dokumenten over Kronstadt in 1967 verschenen in deel 2 van de reeks „Dokumenten der Weltrevolution”. Dat tweede deel was getiteld „Arbeiterdemokratie oder Parteidiktatur”. Aan Kronstadt zijn in dat deel in totaal een kleine 250 pagina's gewijd. Het grootste aantal bladzijden wordt in beslag genomen door het bulletin van het revolutionaire kommittee.

gaan op de eis van de bolsjewisten, dat men de eisen zou laten vallen en de 'rebellens' uit zou leveren. Toen daarop de bolsjewiki zich gereed maakten om militair in te grijpen besloten de Kronstadters zich voor te bereiden op de verdediging. In hun publikaties en in hun radio-oproepen aan de Russische bevolking gaven zij met zoveel woorden te kennen, dat zij de in 1917 begonnen revolutie voorwaarts wilden drijven. Na de revoluties van maart en oktober van 1917 was — zo betoogden zij — een derde revolutie noodzakelijk.

Dat in de vitrines van het historisch museum in Kronstadt nauwelijks iets omtrent 1921 te vinden is, vond Avjeweë begrijpelijk omdat de opstand „niet zo belangrijk” zou zijn geweest. Maar de opstand was wel degelijk belangrijk gezien het wezenlijk karakter daarvan. De bolsjewiki — wat hun leugens ook mochten zijn — beseften dat terstond. Ze werden niet alleen met die opstand gekonfronteerd, maar ook met het verzet van andere bevolkingsgroepen en met het feit, dat de moraal in onderdelen van het 'rode' leger werd aangetast. Met zeer grote militaire macht van troepen waarop zij staat konden maken, en die onder bevel werden gesteld van maarschalk Toegatschevski, werd Kronstadt aangevallen.

Op een vraag van de twee verslaggevers hoe de bestorming van de eilandvesting nu eigenlijk had plaats gevonden, gaf hun gids wel enige informatie. Van twee kanten waren de bolsjewistische troepen, gehuld in witte camouflagepakken, over het ijs de vesting genaderd. Vanuit het zuiden kwamen maar liefst 30.000 man, zei hij. Hij vertelde er niet bij, dat de Kronstadters pas van de wapenen gebruik maakten toen ze er toe werden gedwongen, dat wil zeggen: toen ze onder vuur werden genomen.

Natuurlijk sprak Avjeweë helemaal niet over het heldhaftige verzet van de Kronstadters, dat zo'n tien dagen duurde en waardoor de aanvallers aanzienlijke verliezen werden toegebracht. De herinnering daaraan heeft het bolsjewistische regiem in de loop van zo'n zeventig jaar zoveel mogelijk trachten uit te wissen. Maar dat is nooit echt gelukt.

— 0 —

VOLSTREKT GEEN EINDE AAN DE HERVORMINGEN IN CHINA

Toen er enkele jaren geleden met hulp van het leger een einde werd gemaakt aan de betoging voor politieke vrijheid die studenten hielden op het Plein van de Hemelse Vrede in Peking, was er wijd en zijd sprake van de opvatting dat daarmee een eind was gekomen aan de hervormingen die sinds de dood van Mao Zedong in China op gang waren gekomen. Deng Xiaoping, zo heette het, zou een dodelijke slag hebben toegebracht aan een ontwikkeling die hij van het begin af aan krachtig had gestimuleerd en gesteund. Ieder overzicht en ieder bericht dat sindsdien omtrent de gang van zaken in China werd gepubliceerd bewees de algehele onjuistheid van deze prognose.

De algemene tendens van de ontwikkeling van de Chinese Volksrepubliek kan worden samengevat met de woorden: economische hervormingen ja, democratie naar westers model nee. Zeker, aan uitspraken van vooraanstaande Chinese politici zou eventueel een andere konklusie te verbinden zijn. Maar wie niet lette op wat er g e z e g d werd, maar op wat er g e b e u r d e kon alleen maar vaststellen, dat er van een einde der economische

hervormingen niet kon worden gesproken. Ze mochten, indien mogelijk, op een wat andere, meer versluiserende, manier worden aangeduid, een andere terminologie verhinderde niet dat de economische hervormingen hoe dan ook hervormingen bleven.

Zij die in China een andere vorm van kapitalisme dan het lange tijd in praktijk gebrachte staatskapitalisme voorstonden, bleven niet alleen achter de schermen een toenevende invloed uitoefenen, ze werden ook achter de coulissen vandaan gehaald en op belangrijke posten benoemd. De jongste bijeenkomst van het Volkskongres was er een waarin jonge technokraten en uitgesproken voorstanders van economische hervorming een duidelijke overwinning boekten. Voordien al, maar ook daarna, liet Deng Xiaoping duidelijk blijken dat zijn economische inzichten, zomin als zijn politieke opvattingen overigens, volstrekt niet gewijzigd waren.

Al degenen die over het einde en zelfs over de afbraak van de Chinese hervormingen schreven of spraken, hadden kennelijk in hun achterhoofd, dat de democratie, anders gezegd: politieke vrijheid de voorwaarde vormde voor de economische hervormingen en hun voortgang. Onze opvatting is altijd daaraan precies tegenovergesteld geweest. Wij hebben altijd betoogd, dat niet politieke veranderingen de economische hervormingen bepaalden, maar dat veranderingen in de economische onderbouw op den duur (en misschien op de lange duur) tot wijzigingen in de politieke bovenbouw zou leiden. En het spreekt wekhaast vanzelf, dat veranderingen in de politieke bovenbouw voorafgaan aan veranderingen in het politieke denken en in de politieke ideologie. Waarmee niet gezegd wil zijn dat politieke *ideeën* de politieke werkelijkheid bepalen. Het is veeleer zo, dat de maatschappelijke noodzakelijkheid tegelijkertijd om praktische redenen, tot een andere politieke filosofie én tot een andere politieke realiteit voert.

Overigens valt van dit alles in China nog niet zo heel veel te zien. Wel echter is, gevolg van de economische noodzakelijkheden, om het populair uit te drukken, de klad gekomen in de ideologie die de weerspiegeling was van het staatskapitalisme. In de jongste berichten wordt er melding van gemaakt, dat op de Volksuniversiteit van Peking (wellicht de belangrijkste universiteit van het land) de „colleges over marxisme en communisme vervangen zijn door cursussen marketing en management”. Wat hier beweerd wordt is natuurlijk komplette onzin. In geen enkele universiteit in China is ooit college gegeven in ‚marxisme’ of ‚communisme’, maar alleen in datgene wat de Chinese elite met de naam ‚marxisme’ en ‚communisme’ liefde aan te duiden, doch wat daarmee totaal niets te maken had, afgezien dan van zeker misleidend jargon.

Naarmate zich in China andere vormen van kapitalistische produktie ontwikkelen dan de staatskapitalistische van het jongste verleden en naarmate hand in hand daarmee de maatschappelijke betekenis van de nieuwe klasse van managers toeneemt, wordt de behoefte aan mensen die dat soort scholing hebben genoten die thans door de Pekingse universiteit wordt geboden, uiteraard hoe langer hoe groter. De maatregel, zo heet het in het desbetreffende bericht, „is een gevolg van de nieuwe op de markteconomie gerichte koers van de Chinese leiding”. Zo is het inderdaad. Alleen is die koers niet zo nieuw als in het bericht gezegd wordt. Sinds jaar en dag wordt deze koers gevolgd en gepresenteerd als „socialistische markteconomie”. Had iemand gedacht dat op den duur een dergelijke koers kon worden gevolgd zonder dat men de beschikking had over ‚socialistische’ markt-economen?

De veranderingen in de leerpakketten van de Pekingse universiteit (en andere universiteiten zullen volgen) betekenen niet dat nu andere wegen worden ingeslagen. Men is slechts op een bepaald, niet te vermijden, punt van de sinds geruime tijd gevolgde, in feite al wel heel lang gevolgde weg gekomen. Naar het kommunisme heeft die weg nimmer

gevoerd en Marx heeft men daarop nimmer ontmoet. Vraagt men zich af waarheen deze weg p o l i t i e k zal voeren, dan kan het antwoord alleen maar aldus luiden, dat de economische veranderingen op de (eventueel lange) duur onherroepelijk tot politieke veranderingen zullen leiden. Nergens ter wereld heeft welke vorm van kapitalisme ook aan politieke opvattingen zijn ontstaan te danken gehad. Welke politieke vormen uiteindelijk in China zullen ontstaan hangt, net als overal elders, af van de vorm van kapitalisme die zich in het land zal ontwikkelen. Maar omkeerbaar is deze ontwikkeling niet.

— 0 —

WAT IN DEN HAAG GEBEURT IS TEGEN HET BELANG VAN DE ARBEIDERS

Het lijkt ons voor geen tegenspraak vatbaar dat de politieke partijen, of zij nu wel of niet in de Tweede Kamer vertegenwoordigd zijn, in geen geval de belangen van de arbeiders behartigen. En als wij hier van ,de belangen van de arbeiders' spreken, dan bedoelen wij de direkte en voor de hand liggende belangen waarvoor in een bepaalde historische periode politieke strijd werd gevoerd. Het ging daarbij om zaken als verkorting van de arbeidstijd, betere woningtoestanden, betere sociale voorzieningen, een beter arbeidsklimaat en de invoering van het algemeen kiesrecht. Het ging kort samengevat om de burgerlijke emancipatie van de werkende klasse, allerminst om de opheffing van de loonarbeid en daarmee om de omverwerping van het kapitalisme. Maar die burgerlijke emancipatie is al sinds vele jaren een feit. Natuurlijk is zij, zoals iedere maatschappelijke verandering, een proces geweest. Maar men kan veilig stellen dat in de westerse kapitalistische landen dit proces direkt of kort na de tweede wereldoorlog was voltooid. Met het totstandkomen van de zogenaamde ,welvaarts'- of ,verzorgingsstaat' was datgene bereikt waarvoor de zogenaamde ,arbeiderspartijen' in de eerste helft van deze eeuw hadden gestreden.

De gevolgen hadden veel meer om het lijf dan zich op het eerste gezicht liet aanzien. Zeer terecht verklaarde tegen het eind van de jaren '80 een Nederlandse oud-minister ¹⁾ dat „het politieke klimaat in de tweede helft van deze eeuw ingrijpend is veranderd”. Hij noemde daarbij de periode waarin wij thans leven „geen tijdperk voor (politiek) Geweldigen zoals Abraham Kuyper, Schaepman, Troelstra of Thorbecke”.

Het is niet zo moeilijk de oorzaak van een en ander aan te wijzen. Het waren de tijdsomstandigheden die de verschijning van de genoemde (en niet genoemde) „geweldigen” zowel vereisten als mogelijk maakten. Die tijdsomstandigheden waren de *maatschappelijke* verhoudingen, waarvan de *politieke* verhoudingen de weerspiegeling waren. De maatschappelijke verhoudingen van destijds — en we beperken ons hier voorlopig tot Nederland — waren die van het opkomend en nog geenszins volledig ontwikkelde kapitalisme. In een dergelijk, bij wijze van spreken *onvolwassen*, kapitalisme hebben niet alleen de arbeiders belang bij de hierboven vermelde verbeteringen, maar treden naast (en tegenover) de ondernemers nog *andere* groepen op de voorgrond, die stuk voor stuk weer geheel andere en onderling tegenstrijdige belangen hebben. Reële belangen gaven het aanzijn aan

1) Drs. B.J. Udink, in '71 lijsttrekker voor de CHU, minister in twee kabinetten, ij NRC/Handelsblad van 15 junu 1987.

de diverse politieke partijen. Het parlement was het strijdperk waarin deze partijen de degens kruisten. De (woord)gevechten die er werden geleverd waren de uitdrukking van werkelijk bestaande tegenstellingen in de samenleving.

De periode waarin van dit alles sprake was, een periode die men als het 'glorietijdperk' van het parlementarisme en van de politiek kan duiden, is voorgoed voorbij. Zij was al voorbij eer de zogenaamde 'welvaartsstaat' geschapen werd. Niet de 'welvaartsstaat' heeft een einde gemaakt aan die periode, maar toen er aan die periode een einde kwam was de tijd rijp voor de 'welvaartsstaat'. Het is de ontwikkeling van de kapitalistische produktieverhoudingen geweest die aan de oorspronkelijke veelheid van belangentegenstellingen een einde heeft gemaakt en één nieuwe tegenstelling van belangen daarvoor in de plaats heeft gebracht.

Voor en ook nog na de achter ons liggende eeuwwisseling kende men hier te lande liberale kapitalisten en konservatieve groot-grondbezitters, kooplieden en industriëlen die tegenover elkaar stonden als het om zaken als vrijhandel dan wel protektie ging. Tussen de grote bourgeoisie en het proletariaat bevond zich ook nog een aanzienlijke kleine burgerij, die weer geheel andere belangen had. Maar de onderlingen tegenstellingen verloren in de loop van de tijd hoe langer hoe meer aan betekenis om tenslotte grotendeels te verdwijnen. De agrarische produktie werd kapitalistische produktie en ook in andere bedrijfstakken drong de kapitalistische wijze van produceren of de kapitalistische bedrijfsvoering door. Waar dat *schijnbaar* niet het geval was werden de direkt betrokkenen niettemin praktisch geheel afhankelijk van het (bank)kapitaal. Het kapitalisme kreeg zijn moderne vorm, de 'welvaartsstaat' was niets anders dan de bij deze moderne economische onderbouw behorende politieke bovenbouw. Het is die politieke bovenbouw waarin het andere politieke klimaat heerst dat de door ons geciteerde ex-minister signaleerde. Dit klimaat wordt hierdoor gekenmerkt, dat met het verdwijnen van de werkelijke belangentegenstellingen binnen de heersende klasse tegelijkertijd de wezenlijke verschillen tussen de politieke partijen zijn verdwenen. Het verdwijnen daarvan is de oorzaak van het hoe langer hoe duidelijker onbehagen in de politiek.

Er heerst niet alleen onbehagen en een toenemende afkeer van het politieke bedrijf, maar er is logischerwijze tevens sprake van wijdverbreide onverschilligheid ten aanzien daarvan. Er is bovendien sprake van politieke malaise en van een crisis van het partijwezen. Die crisis — men kan het dagelijks in de kranten lezen — teistert *alle* partijen, maar de sociaaldemokratie wordt er, en dat niet alleen in Nederland maar ook elders het hevigst door geteisterd. Dat is een begrijpelijk iets omdat de belangen waarvoor zij in het krijt trad met de verwezenlijking van de 'welvaartsstaat', dat wil zeggen na de voltooiing van de burgerlijke emancipatie van de arbeidersklasse, niet meer verdedigd behoeven te worden.

Lange tijd — we spreken over het laatste kwart van de vorige en het begin van deze eeuw — kon het, juist doordat zij voor bepaalde, zeer konkrete belangen streed die toen ongetwijfeld mede de belangen van de arbeiders waren, nog de schijn hebben dat de sociaaldemokratie voor iets anders opkwam dan zij in feite deed. De crisis waarin de PvdA verkeert is een gevolg hiervan dat na de burgerlijke emancipatie van de arbeidersklasse deze schijn onmogelijk meer kan worden gehandhaafd, ook nauwelijks meer gehandhaafd wordt en praktisch is verdwenen. Daarmee is voor ieder die zien wil duidelijk en onomstotelijk komen vast te staan, dat de PvdA (en de gehele sociaaldemokratie) een progressieve partij is die de belangen van het moderne kapitalisme verdedigt. Zij onderscheidt zich als kapitalistische partij niet of nauwelijks van andere kapitalistische partijen. Evenals deze andere kapitalistische partijen verdedigt zij de 'welvaartsstaat' alleen

voor zover de balangen van het kapitaal zich daartegen niet verzetten. Anders gezegd: zolang wijzigingen in de economische onderbouw geen wijzigingen in de politieke bovenbouw vereisen. We zeiden het zopas al: verschillen tussen de politieke partijen zijn nauwelijks nog zichtbaar.

We schreven hierboven ook, dat tengevolge van de kapitalistische ontwikkeling niet alleen de vroegere tegenstellingen tussen de diverse groepen in de maatschappij verdwenen zijn, maar dat er in de plaats daarvan op z'n minst één nieuwe wezenlijke tegenstelling is gekomen. In feite gaat het niet zozeer om een nieuwe tegenstelling, dan wel om een die van karakter is veranderd. De oude, tot het wezen van de kapitalistische produktiewijze behorende tegenstelling tussen de verkopers en de kopers van arbeidskracht tussen arbeiders en kapitalisten, heeft het aanzijn gegeven aan geheel andere vormen van aktie en strijd dan in het verleden. Dit omdat andere belangen dan vroeger in het geding zijn en die andere belangen niet meer door de traditionele partijen worden behartigd.

Voor de klassenstrijd die thans en in de naaste en nog wat verder verwijderde toekomst aan de orde is en komt is noch de PvdA, noch de sociaaldemokratie in het algemeen, ook maar enigermate toegerust. Het voeren van een andere strijd dan die voor toestanden en verhoudingen die uiteindelijk geen ander effect hebben dan een verbetering van de arbeidsproduktiviteit, heeft nooit op de weg van de sociaaldemokratie gelegen en al evenmin tot haar mogelijkheden behoord. Het is een gevecht dat niet in het parlement kan plaats vinden. Dat gevecht, wat de strijdende arbeiders zich daarbij ook mogen voorstellen, is in wezen, in laatste instantie niet tegen bepaalde gevolgen van het kapitalisme, maar tegen de kapitalistische verhoudingen en tegen de daarbij passende burgerlijke rechtsorde als zodanig gericht.

Uit de aard van de zaak zijn de strijdende arbeiders zelf zich daar hetzij niet, hetzij nauwelijks of maar uiterst vaag bewust. Dit in tegenstelling tot sommige intellektuele woordvoerders van de heersende klasse zoals bijvoorbeeld de Amsterdamse advocaat mr. Ensing, die de 'wilde' staking van het Amsterdamse gemeentepersoneel in 1955 „in wezen het begin van een revolutie” noemde. Maar waarvan de arbeiders zich wél bewust zijn, is dat er een hoe langer hoe bredere kloof gaapt tussen *alle* politieke partijen en hun klasse. Mochten zij zich in de dagen van Troelstra interesseren voor wat zich in de Tweede Kamer en in politiek Den Haag afspeelde, een dergelijke belangstelling is verdwenen. Er rest nauwelijks nog enig spoor van. De Haagse politiek is voor de arbeiders van weinig of geen belang geworden.

Dit alles brengt mee, dat de traditionele arbeidersbeweging, tientallen jaren geleden door zorgvuldige waarnemers al dood verklaard, inmiddels inderdaad haar doodsstrijd voert. Zij beleeft haar 'uur van de waarheid' en dat betekent dat het uur is aangebroken voor de zelfstandige strijd van de arbeiders zélf. Voorpostengevechten hebben zelfstandig strijdende arbeiders al sinds jaar en dag geleverd. Het groeiende onbehagen in en de afkeer van de politiek kan er slechts toe leiden dat de zelfstandige arbeidersstrijd in omvang en betekenis toeneemt. Dat is de reden dat in een aan die zelfstandige strijd gewijd orgaan als *Daad en Gedachte* zo uitvoerig als ditmaal geschied is aan politieke ontwikkelingen aandacht wordt besteed. Niet uit *politieke* belangstelling volgen wij alle fasen van de politieke malaise en alle symptomen van de partijkrises. Wij volgen ze omdat ze de keerzijde vormen van verandering van de arbeidersstrijd, ook dan wanneer die veranderingen zich nog maar uiterst vaag aftekenen.

Dat deze veranderingen in het optreden van de arbeiders zich zullen doorzetten en dat alle pogingen om de krisis van het partijwezen te bezweren tot mislukking zijn gedoemd lijkt ons niet voor enige twijfel vatbaar. Felix Rottenberg kan de misère in de

PvdA niet met welke 'toverformule' ook genezen. De koplopers van andere partijen zijn wat hun problemen betreft maar bitter weinig beter af. Nieuwe partijen, uit onvrede met de bestaande partijen geboren, kunnen de politieke situatie en het perspectief van de politiek niet verbeteren.

Kenmerkend voor die situatie is een recente uitzending van het tv-programma *Het Capitool*, waaruit het algemene onbehagen in de politiek nog eens duidelijk bleek, alsmede een — overigens niet geheel nieuw — pleidooi van Jan Schaefer (in een radio-interview met Ischa Meijer) voor opheffing van de partijen teneinde de politiek „dichter bij de burgers te brengen”. Maar „de burger” is een figuur die in werkelijkheid niet bestaat, een abstraktie die geen rekening houdt met klassenverschillen en klassentegenstellingen. Zoals opgemerkt: de politieke strijd die voor de arbeiders van belang was is er niet meer. De politiek die er is kán niet dichterbij de arbeiders worden gebracht. Voor hen heeft de politieke strijd van weleer plaats gemaakt voor een sociale worsteling. Wat men daarvan beleeft is het prille begin. Doch de betekenis ervan kan moeilijk worden overschat.

— 0 —

PRECIES ZESTIG JAREN GELEDEN

In het voorgaande artikel in dit blad hebben wij betoogd, dat de ontwikkeling van het kapitalisme het politieke klimaat ingrijpend heeft gewijzigd en dat het optreden van de politieke partijen, ook dat van de partijen der traditionele 'arbeidersbeweging' voor de arbeidende klasse vrijwel iedere betekenis heeft verloren. Dat is, zo schreven we daar, een proces geweest dat lang geleden al is begonnen en zich lang voor de tweede wereldoorlog al aftekende. Toen echter was het slechts weinige waarnemers duidelijk.

Tot hen behoorden zestig jaar geleden de jonge Leidse metselaar Rinus van der Lubbe en twee zeer geïnteresseerde Haagse arbeiders die deel uitmaakten van een kleine groep die noch tot de toenmalige SDAP, noch tot andere 'linkse' partijen konden worden gerekend.

Precies zestig jaar geleden, op de avond van de 27-ste februari 1933, brak in het centrum van Berlijn brand uit in het Rijksdaggebouw. Die brand werd gesticht door Rinus van der Lubbe. Lange tijd heeft men aangenomen dat hij het *niet* alleen had gedaan. Dat in strijd met de hardnekkigheid tot het einde toe volgehouden verzekeringen van hemzelf, dat hij wel degelijk de enige brandstichter was. Tegenwoordig wordt meer en meer aan die verzekering geloof gehecht. Ook hebben sommige auteurs — bijvoorbeeld Martin Schouten in zijn niet onverdienstelijke biografie van Van der Lubbe — steeds meer ogen voor wat Marinus van der Lubbe tot zijn daad bewogen heeft. Diens motieven echter werden onmiddellijk door de twee Haagse arbeiders begrepen omdat zij beseften dat de parlementaire strijd van de zogenaamde 'arbeiderspartijen' voor de arbeidersklasse iedere zin verloren hadden. In een destijds in de residentie verspreid vlugschrift trachtten zij Van der Lubbe's motieven duidelijk te maken en lieten zij meteen hun kritische opstelling ten opzichte van het burgerlijk parlement ondubbelzinnig blijken.

Boven de tekst van het gestencilde vlugschrift stond met grote letters:

PROLETARIER STEEKT LEUGENKOT IN BERLIJN IN BRAND

Met hun proletarisch instinkt hadden zij beter dan welke journalist of kommentator

uit die dagen volledig begrepen hoe de Rijksdagbrand moest worden beoordeeld.

Marinus van der Lubbe wilde een 'teken', een 'signaal' geven in de hoop dat de Duitse arbeiders het zouden verstaan en massaal in verzet zouden komen tegen de zojuist gevestigde Nazi-heerschappij. Dat was, gezien de toenmalige verhoudingen, niets meer dan een simpele illusie. De twee Haagse arbeiders die de Rijksdagbrand aangrepen om de aandacht te vestigen op de wezenlijke betekenis van het parlementaire stelsel en de politiek of liever gezegd op het ontbreken van enige betekenis daarvan voor de arbeiders, koesterden ook zoverre illusies, dat zij niet beseften dat het nog geruime tijd zou duren eer de mythe van de oude arbeidersbeweging zou zijn verbleekt.

Indien er enige reden is om na zestig jaren de brand in de Duitse Rijksdag en de daad van Van der Lubbe in de herinnering terug te roepen, dan mag dat ons inziens niet gebeuren zonder te wijzen op diens proletarische motieven en aan het destijds verspreide vlugblad waarin die motieven uit de doeken werden gedaan. Voor zover er in de burgerlijke pers aandacht aan de Rijksdag wordt besteed (we schrijven dit vóór 27 februari) zal dat wel niet gebeuren. Vandaar deze kleine herinnering.

— 0 —

WAARIN VERSCHILT DE ENE STAKING VAN DE ANDERE?

Op een van de laatste februaridagen heeft een redakteur van *NRC/Handelsblad* in een van de rubrieken van die krant betoogd, dat het van groot belang is dat de toekomstige generaties leren wat of er bij de Februaristaking (die van 1941) op het spel stond. Uiteraard komt het niet bij ons op dat te betwisten. Niettemin is dat niet de manier waarop wij tegen de Februaristaking aankijken en haar beoordelen. Wat ons in de eerste plaats interesseert is niet wat er op het spel stond, maar wat de Februaristaking was. Wat wij van betekenis achten is haar vorm en haar karakter. Daar bedoelen wij dan mee dat weliswaar Amsterdamse gemeentewerklieden die lid van de toenmalige CPN waren mede de stoot ertoe hebben gegeven, maar niet de CPN, noch enige andere destijds bestaande politieke partij of organisatie.

De betekenis van de Februaristaking is volgens ons — en volgens degene die kort na de oorlog haar geschiedenis te boek stelde ¹⁾ — deze, dat zij een spontaan karakter had. Voor de CPN — iemand die destijds deel uitmaakte van het dagelijks bestuur van de afdeling Amsterdam heeft het ons verteld — kwam de Februaristaking als een dief in de nacht. De duizenden stakers protesteerden tegen de jodenvervolging door de Duitse bezetter. Maar daarmee is op geen stukken na gezegd wat over dit protest gezegd moet worden.

Wat gebeurde er precies toen de vlam in de pan sloeg? Hoe was het mogelijk dat her en der over een grote stad verspreide arbeiders, werkzaam in verschillende bedrijven en bij verschillende diensten, opeens gezamenlijk in actie kwamen? Wat precies maakte dat zij tot één eensgezinde massa werden? Het zijn vragen die kennelijk bij de schrijver van het hierboven genoemde krantenartikel niet zijn opgekomen. Het zijn vragen die in de achter ons liggende halve eeuw door journalisten vrijwel nooit gesteld zijn. Het is het

1) B.A. Sijes, „De Februaristaking”, Den Haag 1954.

soort vragen dat al evenmin opkwam bij de historici of sociologen die zich met een nader onderzoek naar arbeidsconflicten bezig hielden.

Een duidelijk voorbeeld daarvan vormt het door twee Rotterdamse studenten in 1981 geschreven verslag van het onderzoek dat zij in 1980 verrichtten naar de stakingen die in Nederland plaats vonden gedurende de periode 1970 — 1979 ²⁾. Er zijn heel wat onderzoeken naar stakingen gedaan en heel wat meer publikaties over dit onderwerp verschenen. Dat wij juist deze tekst als voorbeeld hebben gekozen heeft diverse redenen. De voorname daarvan is, dat de schrijvers weliswaar heel goed weten dat er zowel *officiële* als *'wilde'* stakingen zijn geweest, maar niettemin, zodra het er op aan komt het ene type staking van het andere te onderscheiden, met dat verschil totaal geen rekening houden.

Bij arbeidsconflicten zijn volgens hen vakbonden in wezen geen spelbedervers maar praktisch altijd medespelers, hetzij direkt, hetzij indirekt. Dat er ook in het door hen bekeken tijdvak bijzonder vaak sprake was van een diepe kloof tussen de vakbeweging en haar achterban schijnt hun volledig te zijn ontgaan. De vraag naar het *w a a r o m* van *'wilde'* stakingen ontbreekt.

Op een gegeven moment onderscheiden de twee studenten de stakingen op hun manier naar aktievorm. Zij kennen: de *klassieke staking*, de *proteststaking*, de *ontregelingsstaking* en de klassieke staking die gepaard gaat met *bedrijfsbezetting*. Wat zij met deze termen bedoelen maakt hun indeling uitermate zonderling.

Onder *klassieke staking* verstaan zij „de staking die is uitgeroepen met de bedoeling de inwilliging van bepaalde eisen af te dwingen”. Wie dit begrip hanteert kan iedere staking wel „klassiek” noemen, ook de proteststaking waarmee men toch ook iets tracht te bereiken. Hun indeling toont héél precies het grote verschil tussen hen en ons.

Wij spreken liever van een *traditionele* dan van een klassieke staking, maar bedoelen daarmee hoe dan ook een staking die door een vakbond of door de vakbeweging wordt uitgeroepen. Zo'n traditionele staking onderscheiden wij van de *'wilde'* staking, die niet door de vakbeweging wordt gesteund of wel door de vakbeweging wordt overgenomen. In het laatste geval is het bepaald geen uitzondering dat zo'n staking zo spoedig mogelijk — en doorgaans achter de rug van de arbeiders om — door de vakbeweging wordt opgeheven. Wat de twee onderzoekers een *ontregelingsaktie* noemen, is een aktie waarbij iedere dag of iedere week op een vast tijdstip gedurende korte tijd wordt gestaakt. Op de vorm (geen steun van een bond of wél) wordt wederom niet gelet. Evenzo kent de door de onderzoekers gehanteerde indeling geen onderscheid tussen een door de vakbond(en) uitgeroepen staking met *bedrijfsbezetting* en een *'wilde'* staking die met *bedrijfsbezetting* gepaard gaat. Wat zij als een indeling naar aktievorm presenteren heeft met een dergelijke indeling niets te maken. In feite gaan zij aan de mogelijke verschillen in aktievorm geheel voorbij, laat staan dat ze aandacht zouden schenken aan de toch niet onbelangrijke vraag of een eventueel stakingskomitee door een vakbond of van onder op door de arbeiders zelf gevormd is en of zo'n stakingskomitee zich autoritair gedraagt of voortdurend via een stakersvergadering overleg pleegt met de stakers.

Dat niet naar het waarom en hoe gevraagd wordt is des te merkwaardiger omdat het door de twee onderzoekers opgediepte materiaal laat zien, dat er heel wat meer *'wilde'* stakingen dan door een vakbond uitgeroepen stakingen waren. Uit een van de tabellen blijkt dat er in de jaren '70 tweemaal zoveel *'wilde'* stakingen als officiële stakingen waren en dat er een kleine 5 procent van deze *'wilde'* stakingen door vakbonden werden overgenomen.

2) Hans Flier & Gerrit van Kooten, „Stakingen, statistiek en dynamiek”, Rotterdam 1981.

In de tien jaar waarop het onderzoek betrekking had waren er volgens hen in totaal 426 stakingen. Dat klopt niet met het totale aantal van 453 dat door het Centraal Bureau van de Statistiek wordt opgegeven. Dat verschil kan mogelijk hierdoor worden verklaard dat enkele van de oorspronkelijke opgegeven cijfers eind 1980 in de *Sociale Maandstatistiek* door het CBS zijn gekorrigeerd, op een tijdstip dus waarop het onderzoek al was afgesloten. Overigens vermelden de twee onderzoekers méér stakingen dan oorspronkelijk door het CBS werden vermeld. Dat is niet verwonderlijk. Zij hebben namelijk tijdens hun onderzoek gekonstateerd (op grond van de toen beschikbare gegevens) dat het CBS lang niet alle stakingen vermeldt en dat zij aan de hand van krante- en weekbladberichten tot een hoger aantal komen. Uit door hen met het CBS gevoerde korrespondentie blijkt dat het CBS de juistheid van hun konstatering bevestigt.

Wat de twee onderzoekers vaststelden hebben wij lang geleden ook als vastgesteld. We konstateerden het bijvoorbeeld toen het door Harmsen en Reinalda in hun boek *Voor de bevrijding van de arbeid* opgegeven stakingen vergeleken met ons eigen, eveneens aan de hand van krantenberichten verkregen, aantal.

De hierboven bekritiseerde indeling van de stakingen heeft tot gevolg, dat het onderzoek waarmee we ons hier bezig houden voor ons veel aan waarde en betekenis verliest. Maar het steekt desondanks in sommige opzichten gunstig af bij andere onderzoeken. De samenstellers hebben er oog voor dat de staking niet het enige strijdmiddel van de arbeiders is en zij verklaren ook nadrukkelijk dat stakingen te beschouwen zijn als „vormen van hetzelfde latente konflikt: de bestaande belangentegenstelling tussen werkgever en werknemer”. Dat is al heel wat voor de burgerlijke wetenschap.

„Wetenschap” is het inderdaad wat de onderzoekers Flier en Van Kooten willen presenteren. En van „wetenschap” schijnt voor hen pas sprake te zijn wanneer „wetenschappelijk jargon” gebezigd wordt, dat wij slechts als schijnbaar gewichtig aandoend BLA-BLA kunnen karakteriseren. Wat dacht u bijvoorbeeld van de volgende passage lezer?

„ . . . Een probleem kan logisch worden gekrateriseerd als een uitspraakfunctie waar een vraagteken achter staat. Daarbij is het mogelijk dat niet alle variabelen van de uitspraakfunctie, te weten: de objektvariabele, de onafhankelijke predikaatvariabele en de afhankelijke predikaatvariabele, ingevuld of geïnterpreteerd zijn . . . ”

Onze excuses voor dit taaltje. Wij citeren alleen maar om duidelijk te maken waarom wij van mening zijn dat auteurs die een dergelijk spraakgebruik hanteren wanneer het om problemen gaat, de problemen in het geheel niet zien.

De ene staking is de andere niet. Dat is ook de opvatting van onze onderzoekers. Maar wij aarzelen niet te beweren dat zij niet de flauwste notie hebben waarom stakingen van elkaar verschillen en in welk opzicht. Maar daarin staan zij — en daarmee zijn we dan terug bij wat wij in de aanhef van dit opstel schreven — bepaald niet alleen.

Wat hun onderzoek tot op zekere hoogte toch de moeite waard maakt is hun speuren naar enig verband tussen omvang en frequentie van de stakingen enerzijds en de economische conjunctuur anderzijds. Dergelijke naspeuringen zijn natuurlijk van belang als men wil weten of de misère van een crisis tot grotere strijdbaarheid van de arbeiders voert of dat juist verminderde strijdbaarheid daarvan het gevolg is. Het voert ons te ver om daarop ditmaal in te gaan. We komen er in het volgende nummer op terug.

INFORMATIE OVER ARBEIDERSBEWEGING IN RUSLAND

Sinds enige tijd wordt in Moskou in de Engelse, de Spaanse en de Franse taal maandelijks een bulletin uitgegeven dat informatie verschaft over akties van de Russische arbeiders, over het optreden van onafhankelijke vakbonden, bijeenkomsten van soortgelijke organisaties en dergelijke. Het bulletin wordt uitgegeven door het KAS-KOR, het Centrum voor Informatie omtrent de Arbeidersbeweging. Dit Centrum bestaat sinds 1990 en is naar eigen zeggen de enige instelling die werkzaam is op dit gebied. Binnen het gebied van de voormalige Sowjetunie wordt het bulletin in het Russisch gratis verspreid. Die verspreiding behoort tot de activiteiten van het Centrum. Wie in het buitenland het bulletin wil ontvangen moet zich abonneren. Gratis verspreiding buiten Rusland is voor het Centrum te kostbaar. Een andere aktiviteit van KAS-KOR is het wekelijks verzorgen van een radioprogramma, getiteld *Kroniek van de arbeidersbeweging*, in het Russisch uiteraard.

Van dit bulletin ontvingen wij een aantal exemplaren. De inhoud maakt terstond duidelijk dat de thans in Rusland bestaande verhoudingen sterk verschillen van de verhoudingen in het westen. Waar in het bulletin bijvoorbeeld gesproken wordt van kommitees die uit arbeiders bestaan, dan blijken er in die kommitees ook personen te zitten die wij bepaald niet tot de arbeidersklasse rekenen, maar die daar kennelijk zitting in hebben op grond van dissidente meningen of oppositioneel politiek optreden e.d. Ook ontbreekt — voor zover onze kennis tot nu toe reikt — een klare scheiding tussen optreden van de onafhankelijke vakbonden en de arbeiders zelf.

Niettemin is het bulletin een interessant informatiebron wanneer het er om gaat te weten te komen of er sprake is van stakingen of van andere vormen van arbeidersverzet. Ook kan men er het een en ander in lezen over de voortgang van de privatisering en de invoering van de vrije markteconomie en dat soort zaken. Wij denken in de naaste toekomst nog meer dan eens van dit bulletin een dankbaar gebruik te maken.

— 0 —